

Baltijas Sociālo Zinātņu institūts

**INTEGRĀCIJAS PRAKSE UN
PERSPEKTĪVAS**

R GA 2006

Šis dokuments ir sagatavots ar Eiropas Savienības un Latvijas valsts finanšu atbalstu. Par šī dokumenta saturu pilnībā atbild nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”, un tas nevar tikt uzskatīts par dokumentu, kas pauž Eiropas Savienības vai Latvijas Republikas oficiālo viedokli.

Baltijas Sociālo Zinātņu institūts

Zinātniskā redaktore: Brigita Zepa

Autori: Brigita Zepa, Inese Šupule, Līga Krastiņa, Iveta Ešne, Mielis Grivišs, Iveta Bebrīša, Ilze Ieviņa

Literārā redaktore: Ligita Balode

Vāka noformējums: Linda Prātniece

Izgatavots: SIA „Silca Printi”

© Baltic Institute of Social Sciences, 2006

Elizabetes iela 65 - 16, Rīga LV-1050, Latvija

Tālrunis: 371 7217553

Fakss: 371 7217560

www.biss.soc.lv

SATURS

1. IEVADS.....	3
2. PĒTĪJUMA APRAKSTS.....	5
3. PĒTĪJUMA TEORĒTISKĀ DAĻA.....	7
4. SECINĀJUMI.....	19
5. IETEIKUMI SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS POLITIKAS PILNVEIDOŠANAI.....	31
6. PĒTĪJUMA REZULTĀTI.....	33
6.1. SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS PROCESU IZPĒTE.....	33
Akcultūrijas stratēģijas.....	33
Etniskās un pilsoniskās identitātes nozīme.....	70
Apdraudētās sajāta, kultūrvērtības.....	75
Attieksme pret integrācijas aktīviem: partijām un politiķiem, NVO, plašsaziņas līdzekļiem.....	80
6.2. PRESĒS LOMA KOLEKTĪVO IDENTITĀTES KONSTRUKCĪJĀ.....	89
Kritiskā diskursu analīze: vēsturiskā pieeja.....	89
Preses analīzes mērķis un empiriskais materiāls.....	92
Preses analīzes rezultāti.....	94
<i>Neatkarības deklarācijas pieņemšana (1990).....</i>	<i>94</i>
<i>Latvijas neatkarības pilnīga atgūšana (1991).....</i>	<i>103</i>
<i>Diskusijas par pilsonības likumu (1994).....</i>	<i>111</i>
<i>Grozījumi Pilsonības likumā (1998).....</i>	<i>117</i>
<i>Valodas likuma apspriešana (1999).....</i>	<i>123</i>
<i>Diskusijas pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (2003)</i>	<i>133</i>
<i>Protesti pret mazākumtautību izglītības reformu (2004).....</i>	<i>145</i>
<i>Diskusijas par Vispārējo mazākumtautību tiesību aizsardzības konvenciju (2005).....</i>	<i>153</i>
6.3. POLITISKĀS INTEGRĀCIJAS DINAMIKAS IZPĒTE.....	164
Politisko partiju atbalsts Saeimas vēlēšanās pēc etniskās piederības aspekta: 1993., 1995., 1998., 2002. gads.....	164
Partiju dokumentu analīze.....	170
6.4. NVO SEKTORS KĀ SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS AKTĪVITĀTE.....	183
6.5. POLITISKĀS ELITES NOSTĀDĒNES SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS JĀUTĪBĀ.....	215
Elites aptauju sekundārā analīze.....	215
Dziļo interviju ar politiķiem analīze.....	221

1. IEVADS

Politikas dokumentos deklarēt sabiedrības integrācijas politika paredz visu Latvijas iedzīvotāju iesaistīšanos sabiedrības kopjotā rīcībā; tā paredz gan latviešu tautas pašnoteikšanās tiesību garantēšanu, gan cittautiešu tiesību saglabāt savu dzimto valodu un kultūru¹. Sabiedrības integrācijas programma uzsver, ka sabiedrības integrācija Latvijā ir pie daudziem sociālajiem slāņiem piederošu cilvēku, latviešu un cittautiešu, pilsoņu un nepilsoņu partnerība, kurā aktīvas ir visas integrācijas iesaistītās puses².

Pētījuma problēma izriet no integrācijas politikas nesaskaņotības starptautiskajiem. No vienas puses, Ministru Kabineta 2001. gada apstiprinātā sabiedrības integrācijas programma deklarē valsts oficiālo nostāju sabiedrības integrācijas jautājumos. Balstoties uz to, tika precizēta virkne likumu attiecībā pret etnopolitiku Latvijā, lai panāktu to atbilstību ES minoritāšu tiesību regulējošajiem dokumentiem. Saskaņā ar šo politiku paredzēta pilsoņu loka paplašināšana, pilsoņu un nepilsoņu politiskās līdzdalības veicināšana.

Tau, no otras puses, visai izplatīta politiskā vidē ir cita nostāja, kuru var nosaukt par „nacionālo politisko diskursu”, kas oponenti oficiālajam valsts integrācijas diskursam, gan ES nostādēm minoritāšu jautājumos, piemēram, TB/LNNK ierosinājumi izdarīt izmaiņas pilsonības likumā, kas ierobežotu naturalizācijas iespējas nepilsoņiem³. Vēl lielāku neatbilstību oficiālajam integrācijas diskursam atrodām nacionālo radikāļu paustajos tekstos, kas ir klaji neiecietīgi, pat naidīgi pret krieviem Latvijā⁴.

Savukārt, „opozīcijas diskursu”, kas kritizē gan pašu sabiedrības integrācijas programmu, gan tās stenošanu, varam atrast Latvijas krievvalodīgajos masu medijos⁵. Pretī tam latviešu masu mediju rakstos un ziņās parasti atrodām atbalstu oficiālajam integrācijas diskursam⁶. Kā liecina iepriekš veiktie pētījumi, iedzīvotāju vidū atrodām visdažādāko nostādņu izplatību, sākot ar sadzīves pieredzes diktētu neitralitātes diskursu, līdz pat neiecietīgai neizpratnei un pretenzijām, kas visbiežāk izskan etnopolitikas jautājumu sakarā. Pētījumā „Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi” atklāj, ka raksturojot etniskās attiecības, iedzīvotāji nošķir divus līmeņus – etniskās attiecības sabiedrības kopumā un individuālās etniskās attiecības. Gan latviešu, gan cittautiešu valodā dominējošais diskurss ietver savdabīgu divjādību: sabiedrības kopumā etniskās attiecības vērtas negatīvi (sliktas, konfliktjošas, saasinātas utml.), savukārt, individuālo attiecību

¹ Sabiedrības integrācija Latvijā. Valsts programma. (2001) Rīga, 8.lpp.

² Turpat, 8.-10. lpp.

³ D. Arja. Pirmsvēlības mēģinājumi nepilsoņiem. Diena, 5.05. 2006

⁴ Gardam kriminālvajāšanai. BNS ziņojums. Diena, 1.04. 2006

⁵ B. Zepa, I.Šuplīte, E.Kāve, L.Krastiņa, J.Krišne, I.Tomsone (2005) *Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi*. Baltic Institute of Social Sciences. Rīga, lpp. 1-72.

⁶ Turpat.

raksturojumam tiek izmatoti plaša diapazona izteikumi, s kot no neutr liem l dz pat pozit viem.

Konflikt jošo diskursu past v šana daž du integr cijas a entu vid kalpo par pamatu p t juma uzdevuma izvirz šanai: sabiedr bas integr cijas norises un to ietekm jošo a entu izp tei.

2. PĒTĪJUMA APRAKSTS

Galveno integr cijas a entu izp tei kalpo pieci p t juma virzieni: 1) masu mediji, 2) NVO, 3) politisk s partijas, 4) politisk elite, k ar integr cijas procesi sabiedr b (5).

1. Preses loma kolekt vo identit šu konstru šan

L dz šim veikt preses anal ze parasti sk rusi k du noteiktu laika posmu. Šaj projekt paredz ts izsekot tam, k p d jo 15 gadu laik (no 1990. l dz 2005. gadam) latviešu un krievu preses izdevumos att loti jaut jumi par pieder bas saj tu valstij, pilsonisko un etnisko identit ti. L dz šim veiktajos p t jumos parasti izmantota kontentanal ze. Šaj projekt preses anal z izmantota diskursu anal ze, t s uzdevums - sekot procesam, k masu medijos tiek konstru tas kolekt v s identit tes:

- politisk identit te (pieder ba politiskajai partijai, sabiedriskaj m kust b m);
- pilsonisk identit te (valstisk pieder ba);
- kult ras un etnisk identit te (valoda, pieder ba etniskajai grupai).

Anal zei izv l ti tr s latviešu un tr s krievu preses izdevumi. Masu mediji izv l ti no laika posmiem, kad sabiedr b un masu medijos ir notikušas diskusijas etnopolitikas un ar to saist to jaut jumu sakar (1.tabula).

K liecina ikdienas pieredze un ar veiktie p t jumi, latviešu un krievu prese atš iras gan p c inform cijas atlases, gan ar p c t , k inform cija tiek pasniegta. Pielietojot diskursu anal zes metodi, iesp jams prec zi „restaur t” ar k du l dzek u pal dz bu un k d veid preses izdevums pauž savu orient ciju svar gos etnopolitikas jaut jumos, t d j di ietekm jot savas auditorijas nost dnes.

1.tabula. Preses izdevumu analīzes laika posmi

Gads	Ar etnopolitiku saistītie notikumi
1990.	Neatkar bas Deklar cijas pie emšana
1991.	Latvijas neatkar bas atg šana
1994.	Pilson bas likuma apspriešana
1999.	Valodas likuma apspriešana
2003.	Iest šan s ES
2004.	Izgl t bas reforma
2005.	Minorit šu aizsardz bas konvencijas ratific šana

2. Politiskās integrācijas dinamikas izpēte

Politiskās partijas ir svarīgs sabiedrības integrācijas akts. Tā loma pašreizējā kāst pirmsvīl šanu laikā. Konfliktu ptnieki uzsver, ka etniskoj tu izmantošana vīl tju piesaistšanai ir visai populāra politiskās cās metode. Politiskās integrācijas dinamikas izpētes ietvaros veikta:

- a) Politisko partiju elektorāta etniskā aspekta analīze 1993., 1995., 1998., 2002. gadā notikušos Saeimas vīl šanās;
- b) Politisko partiju dokumentu izpēte no etnopolitikas aspekta: kādus uzdevumus partija izvirza etnopolitikas sakār, kādā veidā tos atspoguļo priekšvīl šanu kampaņas ietvaros (izmantojot preses analīzi).

3. NVO sektors kā sabiedrības integrācijas akts

NVO izpētāpl kotas NVO, kuru darbība saistā ar etnopolitiku un cilvēktiesībām. Paša uzmanībā veltā NVO, kuru darbība tiek atspoguļota presē, tādējādi radot plašāku rezonansi sabiedrībā.

NVO lomas izpētes uzdevumi:

- a) NVO darbības izpēte (aktivitātes un produkti) saistībā ar jautājumiem par etnopolitiku, sabiedrības integrāciju;
- b) NVO aktīvā vīstā politiskās nostādes un orientācija;
- c) NVO aktīvā šu atspoguļojums presē.

4. Politiskās elites nostādes sabiedrības integrācijas jautājumos

Teorētiskajos darbos daudzkrāt uzsvērtā politiskās elites loma un iespējās gan sabiedrības integrācijas veicināšanā, gan konfliktu padziināšanā. Projektā veikta politiskās elites nostādņu izpēte, pielietojot vairākas pieejas:

- a) Elites nostādņu izpēte, izmantojot esošo elites pētījumu (BISS sadarbībā ar Oslo universitāti) sekundāro analīzi (1997., 2000., 2003.);
- b) Dziļās intervijas ar politiskās elites pārstāvjēm par etnopolitikas jautājumiem un sabiedrības integrācijas modeļiem nākotnē.

5. Sabiedrības integrācijas procesu izpēte

Šajā sadaļā galvenā uzmanībā vīrstā uz sabiedrības sociālo prakšu izpēti, kādas cilvēksteno ikdienas dzīvē, veidojot integrācijas stratēģijas, kā arī dažādu grupu rācībā esošo resursu izpēti. Kā pašas grupas analizētā gan latvieši, gan minoritātm piederīgē, kā arī atširgā vecumā, ienākumu, izglītības līmeņa un reģionu iedzīvotāji.

Sabiedrības integrācijas procesu izpētikā izmantotas gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvās pētījumu metodes:

- 1) Fokusa grupas ar dažādām iedzīvotāju grupām

Kopumā tika veiktas 18 fokusa grupu diskusijas visā Latvijā. Deviņas fokusa grupu diskusijas tika organizētas latviešu valodā, deviņas – krievu valodā. Fokusa grupas tika organizētas jauniešiem un vidējās un vecākās paaudzes cilvēkiem atsevišķi. Diskusijas dalībnieku rekrutācija tika veikta, pielietojot nejaušas un kvotu atlases principu. Fokusa grupu diskusiju laiks: 2006.gada janvāris - februāris.

2. tabula. Fokusa grupu raksturojums

Rīgā	Diskusijas valoda
Jaunieši (18-30 gadi)	1 latviski, 1 krieviski
Vidējā paaudze (31-59 gadi)	1 latviski, 1 krieviski
Vecākā paaudze (60-75 gadi)	1 latviski, 1 krieviski
Reģionos (Liepāja un Liepājas rajons, Jelgava un Jelgavas rajons, Daugavpils un Daugavpils rajons):	
Jaunieši (18-35 gadi)	3 latviski, 3 krieviski
Vidējā un vecākā paaudze (36-60 gadi)	3 latviski, 3 krieviski
KOPĀ:	18 (9 latviski un 9 krieviski)

2) Reprezentatīva Latvijas iedzīvotāju aptauja

Lai noskaidrotu dažādu etnisko un sociālo grupu sociālās prakses saskarsmi ar citām kultūram, integrācijas stratēģiju motivāciju un izvēli, tika veikta arī Latvijas iedzīvotāju kopumu vecumā no 15-75 gadiem reprezentatīvā aptauja. Kopumā tika aptaujāti 1005 respondenti. Aptaujas veikšanai tika pielietota vairākpakāpiju stratificētā nejaušā izlase. Intervijas tika veiktas respondentu dzīvesvietās pēc nejaušas saņemšanas metodes. Pielietotā izlases metode ļauj vispārināt aptaujas rezultātus uz visiem Latvijas iedzīvotājiem vecumā no 15-75 gadiem. Aptaujas laiks: 2006.gada marts – aprīlis.

3. PĒTĪJUMA TEORĒTISKĀ DAĻA

Valsts programma „Sabiedrības integrācija Latvijā” attiecas uz sabiedrības integrācijas valstisko kontekstu norādīts, ka Latvija ir demokrātiska, tiesiska, nacionāla valsts un ka „nepastāv neatrisinātas pretrunas, kas neautu Latvijā izveidoties valstiski vienotam, nacionāli un sociāli integrētam pilsoņu kopumam”⁷. Integrācijas programma ar norādīts, ka tā paredz izstrādāt konkrētus mehānismus latviešu tautas pašnoteikšanās tiesību garantēšanai, kā arī mazākumtautību tiesību stenošanas nodrošināšanai.

Redzams, ka tieši šīs divas nenosaucot, integrācijas programma sev ietver centienus attīstīt integrācijas politiku divos virzienos, kuru saskaņošana ir visai sarežģīts uzdevums gan teorijas, gan prakses līmenī. No vienas puses, tā ir ideja par

⁷ Sabiedrības integrācija Latvijā. Valsts programma. (2001) Rīga, 10.lpp.

nacionālās valsts stiprināšanu, no otras puses, sabiedrības integrācijas programmu uzsvērt, ka Latvijas iedzīvotājus vieno vārdi, kas saglabāt un attīstīt savu etnisko un kultūras identitāti. Dažādu etnisko grupu identitāšu un kultūras attīstības atzīšana liecina par to, ka programma ietver sevī arī multikulturālisma iezīmes. Integrēt vienotā programmā nacionālās valsts un multikulturālisma ideju ir ne tikai sarežģīti, bet var izrādīties arī pretrunīgs uzdevums.

Pielīdzīgiem secinājumiem nonākam arī Igaunijā, aplūkojot Igaunijas sabiedrības integrācijas programmu 2000. – 2007. Igaunijā integrācijas pētītijs Raivo Vetiks atzīst, ka „programmā minētais sabiedrības integrācijas jēdziens satur elementus, kas noteiktos apstākļos var būt pretrunīgi. Sabiedrības homogenizācija un etniskā atšķirību saglabāšana bieži kļūst par pretrunīgu procesu”⁸. Uzsverot, ka svarīgi ir pamatot, kādā veidā sabiedrības unifikāciju paredzēt, stenot un kādas integrācijas jomas atšķirības saglabāt, R. Vetiks norāda uz trim Igaunijas sabiedrības integrācijas sfērām, kas veido stingru kopīgo pamatu visām sabiedrības grupām: lingvistiski-komunikatīvo (igauņu valoda kā kopējā informācijas telpa), leģitīmo (Igaunijai lojālā pilsoņu kopa, nepilsoņu skaita samazināšana) un sociāli ekonomisko (visām etniskajām grupām vienādas sociālās mobilitātes iespējas) un kultūras plurālismu, kas nozīmē igauņiem garantētās iespējas saglabāt savu valodu un kultūru⁹.

Tajā pašā laikā Igaunijā pētītijs norāda uz politiskā un akadēmiskā diskursa atšķirību Igaunijā sabiedrības integrācijas jautājumos¹⁰, kas liecina, ka stenot praksē multikulturālisma principus ir visai komplicēts uzdevums.

Pirms pāriet pie Latvijas sabiedrības integrācijas prakses analīzes, konspektīvi aplūkosim jēdzienus „nacionālā valsts”, „nacionālās minoritātes” un „multikulturālisms”, kuru interpretācija lielā mērā nosaka to, kādā veidā iespējams risināt pretrunas, ko sevī ietver valstiski vienota, nacionāli un sociāli integrēta pilsoņu kopuma izveidošanās etniski daudzveidīgā valstī.

Nacionāla valsts

Termins „nacionālā valsts” ir iekšēji pretrunīgs, jo precīzātas nozīmē, ka teritoriālās un tiesiskās robežas sakrīt ar noteiktas etniskas grupas robežām, ar ko valsts tiek identificēta, parasti iekaujot ar tās nosaukumu¹¹. Tātad, ņemot vērā, ka tādās valstīs, kur viena etniskā grupa veido gandrīz visu iedzīvotāju kopumu, ir

⁸ Raivo Vetik (2002) *Multicultural Democracy as a New Model of National Integration in Estonia*. In: *The Challenge of the Russian Minority*. Ed. M. Lauristin and M. Heidmets. Tartu University, p. 59.

⁹ Turpat 59.-60. lpp.

¹⁰ Veronika Kalmus, (2003) *“Is interethnic integration possible in Estonia?”: ethno-political discourse of two ethnic groups*. In: *Discourse and Society*, 14 (6) London: Sage Publications, pp. 667-697.

¹¹ Uri Raanan. (1991) *The Varieties of Ethnic Conflict Analysis*. In: *The Nation-State Fallacy. Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*. Ed. Joseph V. Montville. Lexington Books, p.5

pavisam nedaudz, gan praksē, gan teorijā izvirzīs jautājumi par nacionālajiem minoritātiem, par imigrantiem, par pilsonības institūciju, multikulturalismu utt.

Katram no šiem jautājumiem veltīs jautājumu akadēmisko diskusiju laukā un plašās diskusijas politiskajā vidē. Piemēram, diskusijās par Nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības konvenciju, Latvijā visai āsai ir bijusi domu apmaiņa par to, kā definējamas nacionālās minoritātes un vai, piemēram, krievi pieskaitāmi šai grupai.

Atzīstot to, ka etniski homogēnu valstu ir nedaudz, dažādu teorētisko perspektīvu pārsvērtī, cenšas atrast terminu, kas precīzāk raksturotu pilsoņu kopumu etniski heterogēnā valstī. Primordijālisma aizstāvis Entonijss Smits (Antony D. Smith), piemēram, raksta, ka polietnisku valstu gadījumā dažādu etnisko grupu iekļaušana, saglabājot to pašo kultūras mantojumu, prasa noteiktu kārtību, kuras izveidošanās parasti notiek vairāku gadsimtu laikā, kas jau izveidoties noteiktai „politiskai kultūrai”, „pilsoniskajam nacionālismam”, kad indivīdus jātas kā mājās divos lojalitātes un identitātes rīkos, piemēram, kataloņu un spāņu, bretoņu un franču, skotu un britu¹².

Savukārt, Rodžers Brubekers (Rogers Brubaker), salīdzinot nacionālisma jautājumus Vācijā un Francijā, skaidro, ka nacionālisma jautājumus var izveidoties gan pirms, gan pēc nacionālās valsts izveidošanās. Vācijā tas pastāv jau pirms nacionālās valsts un kalpoja kā stimulējošs valsts izveidošanai, savukārt Francijā nacionālisma jautājumus radīja pēc valsts izveidošanās, tas izauga no valsts institūcijām, politiskām kopienām, pilsoniskās piederības¹³. R. Brubekers uzsver, ka atšķirība nosaka tas, pēc kāda principa sabiedrība ir vienota: Francijā sabiedrība ir vienota politiski un tālāk nosaka pilsonību, šajā gadījumā var runāt par pilsonisko nacionālismu. Vācijas gadījumā sabiedrība ir vienota pēc etnicitātes, kas ir etniskais nacionālisma piemērs¹⁴.

Attiecinot šos terminus uz Latvijas gadījumu, atklājam, ka etniskais nacionālisms labi raksturo latviešu centienus atjaunot valstisko neatkarību astoņdesmito gadu beigās. Tātad, jāraugamies uz mazkumtābību, kas Latvijas pilsoņiem ieguvuši tikai pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas, uz to mēģināt attiecināt pilsoniskais nacionālisms. Varam teikt, ka Latvijā parāli pastāv šie abi sabiedrības vienojošie principi - politiskais un etniskais. To varētu nosaukt par Latvijas sabiedrības integrācijas duālo raksturu: no vienas puses, tas norāda uz integrācijas iespējamību, bet, no otras puses, tas izvirza jautājumu, vai var dažādu sabiedrības grupu integrācija notikt uz atšķirīgiem pamatiem: pēc etnicitātes vai pilsonības principa.

¹² Antony D. Smith. (1995) *Ethnic Identity and Territorial Nationalism in Comparative Perspective*. In: *Thinking Theoretically About Soviet Nationalities*. Ed. By A. Motyl. Columbia University Press.

¹³ Rogers Brubaker (1992) *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge, Harvard University Press, p. 23.

¹⁴ Turpat, p. 4.

„Liber l plur lisma” autors Villijs Kimlicka (Will Kumlicka)¹⁵, diskut jot par terminu „pilsoniskais nacion lisms”, ievieš liber l s politikas dimensiju. V. Kimlicka uzsver, ka liber lu „pilsonisku n ciju” no neliber las etnisk s n cijas atš ir tas, ka etnisk s n cijas noz m g kais uzdevums ir noteiktas etnonacion l s kult ras un identit tes atražošana, bet pilsonisk n cija atš ir b no etnisk s ir neitr la attiec b pret savu pilso u etnokultur lo identit ti un nacion lo pieder bu defin k noteiktu demokr tijas un ties bu principu iev rošanu. Mihails K tings (Michael Keating)¹⁶ uzsver, ka ne jau valodas un kult ras politika nosaka, vai n cija ir pilsoniska vai etniska, bet gan veidi, k valoda un kult ra tiek izmantoti, vai nu veidojot pilsonisku n ciju vai praktiz jot etnisko atstumt bu.

Balstoties uz min to autoru atzi m, varam secin t, ka „vienota, nacion li un soci li integr ta pilso u kopuma” veidošana prasa preciz jumu, pirmk rt, skaidri noteikt sabiedr bas vienot bas principu: vai tas ir etniskais vai pilsoniskais, otrk rt, noteikt politiku, k stenot sabiedr bas vienot bu p c viena noteikta principa un pan kt daž du sabiedr bas grupu orient ciju transform ciju.

Nacionālās minoritātes

Akad miskaj literat r pie nacion laj m minorit t m parasti pieskaita divu kategoriju minorit tes. Pirmk rt, etnisk s grupas, kur m pašlaik nav valsts, kur s t s b tu vair kum , bet kam t da ir bijusi pag tn , vai ar ir bijusi tieksme p c t das¹⁷. Š dam nacion l s minorit tes raksturojumam atbilst katalo i, baski Sp nij , fl mi Be ij , skoti, velsieši Lielbrit nij , korsik i Francij , k ar l vi Latvij . Otrk rt, pie nacion laj m minorit t m pieskait mas etnisk s grupas, kuras k d teritorij dz vojušas pirms taj ir ieradušies t s etnisk s grupas pieder gie, kas v l k izveidojuši valsti šai teritorij un vardarb gi iek vuši jaunizveidotaj valst , kuras veidot jus viet jie uzskata par svešiniekiem¹⁸. Š dam nacion l s minorit tes raksturojumam atbilst, piem ram, Amerikas indi i.

Apz m jot daž das grupas, kas veido maz kumu no k da veseluma, parasti lieto v rdu „minorit te”. Š di apz m jamas gan seksu l s minorit tes, gan reli isk s minorit tes, tas var b t maz kums k da balsojuma rezult t , maz kums k d politisk partij vai cit instit cij . Ar etnisk s grupas, kas ir maz kum , var saukt par etniskaj m minorit t m, kam latviešu valodas praks tiek lietots v rds „maz kumtaut bas”, piem ram, lietojot terminu „maz kumtaut bu skolas”, taj tiek iek autas po u, ukrai u, ebreju, igau u u.c. skolas, kur m c bu proces tiek izmantotas attiec go minorit šu valodas. Latvij raksturojot etnisk sast va

¹⁵ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.16.

¹⁶ Michael Keating (1996) *Nations Against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. Macmillan, London.

¹⁷ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.25.

¹⁸ Turpat, p. 25

dinamiku padomju varas gados, bieži tiek lietots termins „imigranti”. Pie imigrantiem parasti pieskaita cilvēku grupas, kas pēc savas gribas atstājuši savu dzimto zemi un devušies uz citu valsti, parasti ekonomisku vai politisku stimulu dēļ. Imigrantiem, kas ieceļojuši, ievrojot attiecīgās valsts likuma normas, ir tiesības iegūt pilsonību atbilstoši attiecīgās valsts noteiktajai kārtībai.

Latvijas neatkarības atjaunošana un PSRS sabrukums radīja situāciju, kad padomju laika imigrantu ieceļošana Latvijā no citām padomju republikām pielīdzināma starpvalstu migrācijas gadījumam. Latvijas valstiskā statusa maiņas rezultātā imigrācijas fakts ieceļotājiem ir ieguvis jaunu jēgu, piemēram, nepieciešama iegūt neatkarīgās Latvijas pilsonību, nepieciešama apgūt oficiālo valsts valodu, lai integrētos darba tirgū, pielgošanās pārejai uz valsts valodu izglītībā. Šai situācijai paveras liels konflikta iespējas starp Latvijas valsti un šo imigrantu grupu. Ja Latvijas valsts mērķis ir stiprināt nacionālās valsts statusu, kur nozīmīga vieta ir valstij lojlu pilsoņu kopai, nacionālajai valodai un kultūrai, tad imigrantu grupai, kuras ir raksturīgi imigrantiem jebkurā valstī, ir vēlme iestāties par savas etniskās identitātes un kultūras saglabāšanu. Vēl jāuzsver, ka padomju laikā notikušie migrācijas procesi sava masveidīguma dēļ radīja krāsas izmaiņas etniskajā struktūrā. Krievu skaits Latvijā pieauga no 9% 1935. gadā līdz 34% 1989. gadā, bet latviešu skaits proporcionāli samazinājās no 77% 1935. gadā līdz 52% 1989. gadā¹⁹. Latvijā notikus masveida imigrācija krasi atšķiras no migrācijas procesiem Rietumeiropas valstīs, kur vairāk raksturīgas proporcionāli (attiecībā pret valsts iedzīvotāju skaitu) mazskaitlīgās imigrantu grupas.

Imigrantu integrācija, multikulturālisms

Kā raksta Villijs Kimlicka, Rietumu demokrātijas vairāk nekā 200 gadu imigrantu grupu integrācijas pieredzē nav daudz tūdu gadījumu, kad leģāli ieceļojušie imigranti, kam ir tiesības uz pilsonību, būtībā radījuši kādus draudus liberālās demokrātijas stabilitātei²⁰. Tai pašā laikā V. Kimlicka atzīst, ka dažos gadījumos imigrantu grupas kā aizvainojumu uztverušas prasību apgūt valsts valodu, lai saņemtu pilsonību, kā arī to, ka bērniem skolā ir jāapgūst valsts valoda. Vērtējot imigrantu integrācijas pieredzi, V. Kimlicka atzīst, ka līdz 60-tajiem gadiem lielākās imigrantu uzņemšanas valstīs - ASV, Kanādā, Lielbritānijā pamatā tika stenotā asimilācijas politika, kas sagaidīja no imigrantiem vietējo kultūras normu pieņemšanu - ar laiku imigranti sāka līdzināties vietējiem iedzīvotājiem pēc runas veida, rībošanās manierēm, brīvā laika pavadīšanas un atpūtas paradumiem, imenes lieluma, identitātes utt. Taču 70-tajos gados atklājās, ka šāds asimilācijas

¹⁹ Latvijas Republikas Valsts statistikas komiteja. Latvijas Statistikas gadagrāmata 1993. R. ga.

²⁰ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p. 32

modelis ir nereāls, nav nepieciešams un ir netaisnīgs²¹. Šī daļa politikā ir nereāla tāpēc, ka daudzas grupas savu vizuālo atšķirību un emocionāli nekad nevar pilnīgi „saplūst” ar vietējiem. Piespiedu asimilācija nav nepieciešama, jo, gadjumos, kad imigrantiem ir stingra savas identitātes izjūta, tie var arī nekad neķīst par lojālām pilsoņiem. Piespiedu asimilācija ir netaisnīga, jo liedz vienu attieksmi pret visiem imigrantiem un daudziem tāpārvēršas nomācošs process²².

Kopš 70-tajiem gadiem no imigrantu puses arvien vairāk izskan prasības par „multikulturālo” integrācijas modeļa, kas autu izvēlētās dažādas integrācijas stratēģijas. Kanāda un Austrālija ir divas valstis, kas praksē īsteno multikulturālu politiku, kur valsts ir uz musies sponsorēt un aktīvi atbalstīt multikulturālismu kā oficiālu politiku. Multikulturālisma idejai atvērta ir arī Lielbritānija. Galjā pretjānot ja ir Francijai, Vācijai, Japānai²³.

20.gadsimta pēdējās desmitgadēs ar zinātniekiem pievēršoties teorētiskai multikulturālisma izpētei. Kanādietis politikas filozofs Čārls Tailors (Charles Taylor) multikulturālismu raksturo kā „atzīšanas politiku”, kas nozīmē atrast piemērus, kas saglabāt atsevišķas etniskās identitātes, taj pašā laikā izmantojot pilsonību kā kompensāciju identitāti un aut iekauties valstī atšķirīgām etniskām grupām²⁴. Tailors uzsver, ka „atzīšana” vai „neatzīšana” no citu puses ir katras identitātes veidošanās pamats, pie kam „atzīšanu” Tailors uzsver kā vitālu cilvēka vajadzību. Tailors attīsta divu veidu „atzīšanas”, kas raksturo galmasdienu politikas: universālu politiku un atšķirīgu politiku. Pirmā atzīst visu pilsoņu vienlīdzību, bet otra norāda uz pilsoņu pašajām kultūras un citām identitātem.

Multikulturālisma teorētiskais indietis Biku Pareks (Bhikhu Parekh) norāda uz līdzīgu paradoksu, kas raksturo multikulturālismu. Tās ir vienotība un atšķirība, kas ir vienādi svarīgas, bet tai pašā laikā tās viena otru ierobežo. Jodzīkā ir atšķirība, jo stiprāka vienotība ir nepieciešama, lai saturētu kopā heterogēno sabiedrību un tai pašā laikā uzturētu atšķirīgus. Atsaucoties uz Tailoru, Biku Pareks atzīst, ka tieši par šīm divām alternatīvām – vai valsts atzīst vienas tiesības visiem vai arī izvēlas politiku, kas atzīst dažādu kultūru atšķirības, ir aktuāla pēdējā laika diskusija tādā multikulturālisma sakarā.

Stevens Vertovecs (Steven Vertovec) norāda, ka multikulturālisms ir saistīts ar daudziem gan atšķirīgiem, gan savstarpji pārklājošiem diskursiem. Terminu „multikulturālisms” lieto dažādos situācijās un nozīmēs, piemēram, kā demogrāfiskās daudzveidības raksturojumu, politisku ideoloģiju, rēģionālo politiku, institucionālo pārvērojumu mērķi, kultūras izpausmes iespējas, vispārju morālu izaicinājumu, jaunu politisko cēlu virzienu vai arī kā postmodernitātes pazīmi

²¹ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.32

²² Turpat p.33

²³ Peter Kivisto. (2002) *Multiculturalism in a Global Society*. Blackwell Publishing.

²⁴ Charles Taylor (1992) *Multiculturalism and „The Politics of Recognition”*. Princeton University Press.

izpaušmes veidu²⁵. Aplūkojot dažādas multikulturālisma interpretācijas risinājumus, Ralfs Grillo piedāvā veidot robežšķirtni starp „viju” multikulturālismu – kad kultūru atšķirība tiek atzīta tikai privātajā sfērā un kad no imigrantiem un etniskajām minoritātēm tiek sagaidāta augstā pakāpe asimilācijas sabiedriskajā sfērā, jāatgūstam, kas skar tiesības, valdību, tirgu, izglītību un nodarbinātību – un stingru multikulturālismu, kas nozīmē institucionālu kultūras atšķirību atzīšanu sabiedriskajā sfērā, ieskaitot politisku pārstāvniecību²⁶.

Sabiedrības integrācijas politiku un multikulturālisma pieredze

Analizējot multikulturālisma stenošanas politikas, Ralfs Premdas (Ralph R. Premdas)²⁷ vērš uzmanību diviem variantiem vai sejm. Pirmais gadījums ir raksturīgs valstīm, kur ir vairākas etniskas grupas, kuru līdzsvars pastāv šāna ir politiski un administratīvi institucionalizēta, kā piemēru minot Arenda Laipharta (Arend Lijphart) konsensuālo demokrātijas modeli.

Otrajam variantam raksturīga formāla politika attiecībā pret minoritātēm, kas atbalsta to prasības saglabāt vismaz dažas savas kultūras tradīcijas, vienlaicīgi atbalstot nacionālo valsts vairošanos un uzskatu sistēmu. Kultūras plurālisms šajās valstīs izveidojies, pateicoties masu migrācijas procesiem. Raksturīgi, ka šajās valstīs imigranti cenšas iegūt tiesisku vienlīdzību un līdzdarboties nacionālajās kopienās. Ralfs Premdas uzsver, ka šāda lojalitātes dualitāte satur zināmu risku. Var rasties problēmas, ja etniskā grupa nav sekmīgi asimilēta un cieš no sistemātiskas diskriminācijas, kas var mudināt to iemēģināt aizsargājošu pozīciju un savstarpēji izvirzīt jautājumu par savu identitāti un lojalitāti pret valsti. Pēc laika, apstākļiem neuzlabojoties, tā var izvirzīt prasības pēc autonomijas. Abus minētos modeļus var uzskatīt par multikulturālisma politikas skalas diviem poliem, starp kuriem varētu izvietoties citi mērķi politikas modeļi.

Rakstot par multikulturālisma politiku Igaunijā, Raivo Vetiks²⁸ paskaidro, ka tas būtībā izprotama, salīdzinot etrus dažādas demokrātijas modeļus (liberālo demokrātiju, multikulturālo demokrātiju, konsensuālo demokrātiju, etnisko demokrātiju) pēc etimoloģiskā pazīmē: galveno demokrātijas pamatprincipu atzīšana, grupu tiesību atzīšana, grupu tiesību politiska institucionalizācija, grupas privilēģiju atzīšana.

²⁵ Steven Vertovec (2001) *Transnational Challenges to the 'New' Multiculturalism*. Paper presented to the ASA Conference held at the University of Sussex.

²⁶ Ralph Grillo, Bruno Riccio & R. Salih (2000) *Here or There? Contrasting Experiences of Transnationalism: Moroccans and Senegalese in Italy*. Brighton: CDE Working Paper, University of Sussex.

²⁷ Ralph R. Premdas. *Public Policy and Ethnic Conflict*. In: *Management of Social Transformations – MOST*. Discussion Paper Series - No. 12 <http://www.unesco.org/most/premdas.htm>

²⁸ Raivo Vetik (2002) *Multicultural Democracy as a New Model of National Integration in Estonia*. In: *The Challenge of the Russian Minority*. Ed. M. Lauristin and M. Heidmets. Tartu University, p. 61.

Liberā demokrātija atzīst galvenos demokrātijas principus, kuru centrālā vērtība izvirzot individuālo un attiecīgi noliedzot grupu tiesības. Multikulturalisms atzīst grupu tiesības, taču neparedz to politisku institucionalizāciju, atbilstoši konsensuālās demokrātijas principiem grupu intereses ir politiski institucionalizētas, bet etniskās demokrātijas gadījumā tiek politiski atzītas vienas grupas privilēģijas.

Raksturojot situāciju Igaunijā, R. Vetiks iezīmē visai trauslu robežšķirtni starp multikulturalismu un etnisko demokrātiju, norādot, ka multikulturalisma demokrātija ir līdzīga etniskajai demokrātijai, jo abas atzīst grupu tiesības. Taču tas atšķiras ar to, ka multikulturalisma demokrātija neatzīst kādas grupas privilēģiju institucionalizāciju, tai pašā laikā tā atzīst noteiktas substantīvas nacionālās grupas tiesības, kas nav uzskatāmas par diskrimināciju pret etniskajām minoritātēm vai pieskaitāmas nacionālās grupas privilēģijām²⁹. Tomēr jāatzīst, ka šāds skaidrojums atstāj daudz neskaidrību gan attiecībā uz minoritātēm, gan titulu grupu tiesībām un šo tiesību stenošanu ar noteiktas politikas palīdzību. Domājams, ka skaidrību sasaisti ar politiku varētu sniegt multikulturalisma skatījums liberālais gaismā, piemēram V. Kimlicka³⁰ pieeja, kas uzsver, ka noteiktas kolektīvās tiesības minoritāšu kultūram ir savienojamas ar liberālo demokrātijas principiem. Redzams, ka multikulturalisma izpausmes var būt arī dažādas, taču tai pašā laikā svarīgi, lai multikulturalisma politika nepārvērstos par tukšu deklarāciju, bet organiski iekļaujas valsts iekārtā.

Pirmā valsts, kas savā zemniecībā pasludināja multikulturalisma politiku, ir Kanāda (1971. gads). Tā paredz programmas un pakalpojumus, kas atbalsta etnokulturālās asociācijas, palīdz minoritātēm pārvērst grūtības, lai sekmētu to pilntiesību līdzdalību sabiedrībā. 1982. gadā Kanāda konstitucionāli atzina multikulturalismu, pieņemot „Kanādas tiesību un brīvības hartu”³¹ un atbilstoši tai speciālus likumus, kur norādīts „ka multikulturalisms atspoguļo Kanādas sabiedrības kultūras un rasu dažādību un atzīst visu Kanādas sabiedrības locekļu brīvību aizsargāt, attīstīt un dalīties ar savu kultūras mantojumu”³².

Rietumu valstīs, saglabājot savu nacionālo valsts statusu, tai pašā laikā cenšas adaptēt dažādas minoritāšu integrācijas modeļus. Aplūkojot Latvijas situāciju, redzams, ka, no vienas puses, ir pasākumi, lai stiprinātu nacionālo valsti un, no otras puses, ir minoritāšu prasības pret valsti (3. tabula).

²⁹ Turpat, 62. lpp.

³⁰ Will Kymlicka (1995) *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.

³¹ *Canadian Charter of Rights and Freedoms*. <http://laws.justice.gc.ca/en/charter>

³² Canadian Multiculturalism Act. 1985. <http://lois.justice.gc.ca>

3. tabula. Nacionālās valsts politika un minoritāšu intereses

Līdzekļi, kas tiek izmantoti, lai stiprinātu nacionālo valsti	Galvenās prasības no minoritāšu puses attiecībā pret valsti
Pilsonības politika	Pilsonības politikas liberalizācija
Valsts valodas politika	Valodas likuma liberalizācija
Izglītības politika	Izglītības likuma liberalizācija
Pilsoņu nodarbinātības valsts pārvaldība	Samazināt nepilsoņu nodarbinātības ierobežojumus
Nacionālās masu saziņas līdzekļu, simboli, brīvdienu	Lielākas iespējas etniskās identitātes un kultūras stiprināšanai
Migrācijas politika	
Represīvie līdzekļi (policija)	

V.Kimlicka norāda, ka nacionālās valsts politika un minoritāšu prasības ir jāaplūko savstarpējā saistībā, jo minoritāšu prasības nereti ir atbildes reakcija uz kādu valsts politikas soli, kura mērķis ir nacionālās valsts stiprināšana³³.

Integrācijas - akulturācijas modeļi

Jādziens „akulturācija” attiecas uz procesiem, kas veidojas individuāli, grupu, kopienu un sabiedrību ilgstošu starpkultūru kontaktu rezultātā. Kad dažādu kultūru cilvēki kontaktējas, viņiem parādās iespēja pieremt viena otrai kultūras uzvedību, valodas formas, uzskatus, vērtības, produktus, tehnoloģijas un institūcijas³⁴.

Pirmo reizi vārds „akulturācija” lietots 1880.gadā J.V.Pauvela sagatavotajā Amerikas Etnogrāfijas biroja ziņojumā, analizējot Amerikas vietējās valodas (Oksfordas vērdnīca, 1989). Tomēr zinātniski akulturācijas jautājumu izpētījis pasaulē pievēršis tikai 20.gadsimtā. Pirmo nopietnāko akulturācijas teoriju izstrādāja Tomass un Znaeckis savā pētījumā par poļu imigrantiem Amerikā.

Akulturācijas pētījumu attīstības ieskatu sniedz Floida V.Rudmina sagatavotā tabula „Akulturācijas pētījumu skaits”, kur redzams, ka visvairāk pētījumu šajā sfērā ir bijuši tieši pēdējos desmit gados.

³³ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press.

³⁴ Rudmin, F. W. (2003). Catalogue of acculturation constructs: Descriptions of 126 taxonomies, 1918-2003. In W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes, & D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture* (Unit 8, Chapter 8), (<http://www.ac.wvu.edu/~culture/index-cc.htm>), Center for Cross-Cultural Research, Western Washington University, Bellingham, Washington USA.

4.tabula. Akulturācijas pētījumu skaits

Gads	PsycINFO (Psiholoģijas datu bāzes indekss, ieskaitot disertācijas)	Disertācijas (Balsts uz disertāciju abstraktu starptautisko indeksu visās disciplīnās)
1900-1930	0	0
1931-1940	17	5
1941-1950	60	25
1951-1960	97	49
1961-1970	111	69
1971-1980	248	153
1981-1990	572	700
1991-2000	1571	1376

Avots: Rudmin, F. W. (2003). Catalogue of acculturation constructs: Descriptions of 126 taxonomies, 1918-2003. In W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes, & D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture* (Unit 8, Chapter 8), (<http://www.ac.wvu.edu/~culture/index-cc.htm>), Center for Cross-cultural Research, Western Washington University, Bellingham, Washington USA, p. 2.

Kopumā akulturācijas fenomēns ir vairāku zinātnu interesējamais, jo dažādas akulturācijas teorijas izstrādājuši gan sociologi, gan psihologi, gan antropologi, gan politologi un arī valodnieki. Savā analizē F.V.Rudmins norāda uz problēmu, ka zinātnieki ir izstrādājuši dažādas akulturācijas veidu taksonomijas, kurās pat vieni un tie paši termini dažkārt tiek lietoti nedaudz atšķirīgās nozīmēs, tādēļ svarīgi ir vienmēr precizēt, kā konkrētās teorijas ietvaros tiek saprasts konkrētais akulturācijas tips.

Visplašāk izmantotā akulturācijas koncepcija ir Džona V. Berija teorija, ko viņš ir izstrādājis un papildinājis daudzu gadu garumā, un viņam ir arī neskaitami sekotāji, kas izmantojoši šo koncepciju empīriskos pētījumos un papildinājuši viņa pieeju.

Džona V. Berija izpratnē termins „akulturācijas stratēģijas” ietver to, kā tas ir aktīvi paustas attieksmes un uzvedība, tās ir stratēģija, lai eksistētu sabiedrībā, kur pastāv vairākas kultūras. Viņaprāt, par akulturācijas stratēģijām var runāt gadījumos, kad ir būtiska saistība starp individuālo preferencēm (attieksmēm) un viņu dzīves veidu un aktivitāti.

Saskaņā ar Dž.V.Berija teoriju pastāvetri galvenie akulturācijas stratēģiju tipi – asimilācija (assimilation), integrācija (integration), nodalīšanās (separation) un marģinalizācija (marginalization)³⁵:

Asimilācija – indivīdi nevēlas saglabāt savu kultūras mantojumu un cenšas uzturēt intensīvu kontaktu ar otru kultūru.

³⁵ Berry, J. W. (2001). *A Psychology of Immigration*. In *Journal of Social Issues*, Vol. 57, No. 3, 2001, pp. 615-631.

Nodalšanās – indivīdioti lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai un izvairās kontaktēties ar otras kultūras pārstājiem.

Integrācija - indivīdioti lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai un cenšas uzturēt intensīvu kontaktu ar otru kultūru.

Marinācija - indivīdi nevēlas saglabāt savu kultūras mantojumu vai arī viņiem nav iespēju to darīt un nav kontaktu ar otras kultūras pārstājiem (bieži vien sociālais atstumtības vai diskriminācijas rezultāts).

Mesuprotjumkā viens no iespējamajiem stratēģiju veidiem ir iekauts ar saplūšana, veidojot jaunu identitāti (Fusion). Šādu akulturācijas stratēģiju savtaksonomijā piedāvā citi akulturācijas stratēģiju pētnieki – Dž.V.Berija sekotāji – T.Lafrombuāzs (LaFromboise), H.L.K. Kolemāns, J.Gertons³⁶, R.Bur (Bourhis) un citi³⁷. Šis modelis ietver to, ka integrācijas rezultātā veidojas jauna identitāte. R.Bur (Bourhis) savos darbos runā gan par jaunas identitātes veidošanos, gan arī par individuāliem vērtību manifestāciju (līdzīma).

1. shēma. Akulturācijas stratēģiju izvēle un sabiedrības stratēģijas kopumā. J.V.Berija teorija, papildināta ar citu pētnieku koncepcijām (LaFromboise, Coleman&Gerton, 1993; Bourhis et al., 1997).

		Savas etniskās kultūras un identitātes saglabāšana	
		+	-
Etnisko attiecību biežums ar otru kultūru	+	Integrācija / multikulturalisms	Asimilācija/ kultūru sajaukšanās („melting pot”)
	-	Nodalšanās/ segregācija	1) Marinācija/ Izslēgšana („exclusion”) 2) Jaunas identitātes veidošanās („fusion”) 3) Individuālisms

Dž.V.Berijs norāda, ka akulturācijas stratēģijas par tādām var saukt tikai tajos gadījumos, kad indivīdiem ir izvēles brīvība un atbilstošas iespējas. Piemēram, integrācijas stratēģijas izvēle ir iespējama tikai tad, ja otra kultūra ir

³⁶ LaFromboise, T., Coleman, H. L. K., & Gerton, J. (1993). *Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory*. *Psychological Bulletin*, 114, 395-412.

³⁷ Bourhis, R. Y., Moise, L. A., Perrault, S., & Senecal, S. (1997). *Towards an interactive acculturation model: social psychological approach*. *International Journal of Psychology*, 32, 369-386.

atvērta un tai ir iekaujoša orientācija attiecībā uz kultūru daudzveidību. Tas nozīmē, sabiedrība ir gatava daudzas nozīmīgas institūcijas (piemēram, izglītības, veselības, tiesību, darba) piemērot kultūru daudzveidībai, piemēram multikulturālisma ideoloģiju, nav izteikti aizspriedumi un diskriminācija, un ir labas etniskās attiecības starp etniskajām grupām.

Dž.V.Berijs runā par multikulturālisma nosacījumu („multicultural assumption”), ko ir atklājis savos pētījumos un saskaņā ar kuru **tikai tie cilvēki, kas ir droši par savu kultūras identitāti, spēj pieņemt tos, kas ir atšķirīgi.**

Iepriekšminētā kontekstā pēdējās gados akulturācijas attieksmju izpausmju lielā loma tiek pievērsta akulturācijas ekspektīcijām, proti, tādām akulturācijas stratēģijām, kas atbalsta dominājošo grupu. Atkarībā no tā, cik lielā mērā iebraucēju izvēlētās stratēģijas sakrīt ar dominājošās grupas ekspektīcijām, veidojas arī šo grupu attiecības (Montreuil & Bourhis, 2001)³⁸.

Ja abas grupas dod priekšroku integrācijai un asimilācijai kā adaptācijas stratēģijām, attiecības ir labas. Problēmas attiecībā ir gadījumā, ja dominājošā grupa pieauj tikai asimilācijas stratēģiju, bet iebraucēji dod priekšroku integrācijas stratēģijai. Konfliktājošas attiecības saskaņā ar šo tipoloģiju ir tad, ja dominājošā grupa ar savu attieksmi veicina segregāciju vai iecelot viņus izvēlētās nodalīšanās stratēģijā, jo šajos gadījumos pilnībā traucē pozitīva komunikācija un abas grupas viena otru ignorē. Pētījumi par to, ka asimilācijas uzspiešana izsauc pretreakciju un veicina nodalīšanās stratēģijas izplatību (Shamai, Ilatov, 2005)³⁹

Etniskās un pilsoniskās identitātes

Akulturācijas stratēģiju izpratnei J.V.Berijs piedāvā **kultūras identitātes** (cultural identity) konceptu. Ar kultūras identitāti J.V.Berijs saprot uzskatu un attieksmju kopumu, ko cilvēki pieraksta sev attiecībā uz piederību kādai grupai. Līdzīgi kā Berija akulturācijas stratēģiju taksonomija ir balstīta uz divām dimensijām, arī kultūras identitāte veidojas no divām dimensijām: identificēšanās ar kādu etnisko grupu (**etniskā identitāte**) un subjektīvā piederība kādai valstij (**pilsoniskā identitāte**). Šīs dimensijas var būt viena no otras neatkarīgas, un tās ir „ligzdveida” tajā nozīmē, ka etniskā identitāte var tikt saglabāta plašās pilsoniskās identitātes ietvaros (piemēram, Austrālijas itāļi)⁴⁰.

Akulturācijas stratēģijas ir saistītas ar individuālo identitāti, proti, kādā tiek pieņemtas abas identitātes, tātad integrācija, ja tiek noliegta abas identitātes – tātad ir marģinālācija, ja dominē viena vai otra identitāte – tad ir atbilstoši vai nu asimilācija vai nodalīšanās.

³⁸ Montreuil, A., & Bourhis, R. Y. (2001). Majority acculturation orientations toward "valued" and "devalued" immigrants. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 698-719.

³⁹ Shamai, S., Ilatov, Z. (2005). *Acculturation models of immigrant soviet adolescents in Israel*. In *Adolescence*, Fall 2005, Vol. 40 Issue 159, pp. 629-645.

⁴⁰ Berry, J. W. (2001). *A Psychology of Immigration*. In *Journal of Social Issues*, Vol. 57, No. 3, 2001, pp. 615-631.

Saska ar sociālās identitātes teoriju cilvēkiem ir ļoti svarīgi uzturēt pozitīvu sociālo identitāti, kuras daļa ir arī piederība dažādiem grupām. Tāpat viņi parasti ir labas domas par sevi un grupām, kurām pieder, un tas savukārt lielā mērā ietekmē attiecības ar citām grupām. Ja salīdzinājumā ar citām grupām sava grupa nešķiet labāka un indivīds joprojām ar šo grupu identificējas, viņš meklē veidus, kā uzturēt savas grupas priekuma izjūtu, piemēram, pastiprināti izrādīt uzticību savai grupai, veidojot negatīvu attieksmi pret citām grupām vai diskriminējot tās (Tajfel, Turner, 1979)⁴¹.

4. SECINĀJUMI

Akulturācijas stratēģiju izvēle un akulturācijas ekspektācijas iedzīvotāju vidū

Emotīvā sabiedrības integrācijas sarežģītību, pētījumā, no vienas puses, aplūkot sabiedrības pastāvīgo saskarsmes pieredzi, pilsoniskā un etniskā identitāte un ar to saistīto uzvedības modeli (akulturācijas stratēģijas) un, no otras puses, sociālās entitātes, kam ir nozīmīga loma sabiedrības integrācijas politikas veidošanā un stenošanā, to vidū politiķi, masu mediji, sabiedriskās organizācijas.

Sabiedrības integrācijas prakšu izpēti balstās uz papildinātu Džona V. Berija akulturācijas stratēģiju koncepciju, saskaņā ar kuru tika novērtēts atbalsts un identificēšanās ar pieciem akulturācijas modeļiem⁴².

Kvantitatīvā iedzīvotāju aptauja, kurā fokusa grupas iedzīvotāju vidū parādā, ka gan latvieši, gan citu tautību piederīgie visbiežāk atbalsta integrācijas stratēģijas izvēli – 80% latviešu, 83% krievu un 81% cittautiešu. Atbilstoši šai stratēģijai mazākumtautību cilvēki lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai, bet tajā pašā laikā joprojām piederīgi Latvijas valstij un sabiedrībai, brīvprātīgi valdā latviešu valodu.

Saskaņā ar Džona V. Berija teoriju, integrācijas stratēģija tiek uzskatīta par visoptimālāko etniskās saskaņas nodrošināšanai sabiedrībā, un var teikt, ka Latvijā ir labvēlīgi nosacījumi integrācijai, jo integrācijas stratēģijas izvēli atbalsta 80% latviešu, un ar to identificējas divas trešdaļas (65%) krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju⁴³. Tajā pašā laikā tikpat liels skaits latviešu atbalsta to, ka cittautieši varētu izvēlēties asimilācijas stratēģiju (81%), ko krievu vidū atbalsta ievērojami mazāks skaits – tikai 44%. Viedokļu dažādība attiecībā uz asimilācijas stratēģiju liecina par akulturācijas stratēģijas un ekspektāciju nesakrītību, kas savā ziņā rada spriedzi divu sociolingvistisko grupu vidū.

Akulturācijas ekspektācijas parādā ar attieksmi pret viedokli „*Latviešiem ir jāapzinās un jāpieņem, ka Latvijas sabiedrība sastāv no dažādām etniskām grupām, tai skaitā, krieviem, baltkrieviem, ukraiņiem, čigāniem, lietuviešiem un*

⁴¹ Tajfel H., Turner J.C. (1979). *An Integrative Theory of Intergroup Conflict*. In W.G. Austin, S. Worchel (Eds.) *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole

⁴² Apkopojums par akulturācijas modeļiem 3. nodaļā „Teorētiskā daļa”, 15.-18.lpp.

⁴³ Izvērtēta akulturācijas stratēģiju analīze 6.1. nodaļā „Akulturācijas stratēģijas”, 33.-70.lpp.

citiem”. Latviešu vidū šim apgalvojumam piekrīt 85%, bet nepiekrīt 11%. Kopumā var secināt, ka lielākā daļa latviešu ir atvērti integrācijas stratēģijai attiecībā uz krieviski runājošajiem Latvijas iedzīvotājiem, tomēr apmēram viena devīdā daļa (11%) iedzīvotāju atsakās pieņemt multikulturālo situāciju, kāda tā ir Latvijā, un par pieņemamību uzskata etniski viendabīgu valsti.

Analizējot identifikācijas ar citām akulturācijas stratēģijām krievu vidū, jānorāda, ka 30% identifikācijas ar saplūšanas stratēģiju, 29% - ar asimilācijas stratēģiju. Ar atbalsta ziņām šīs stratēģijas krievu vidū ieņem otro un trešo vietu aiz integrācijas stratēģijas – saplūšanas stratēģiju atbalsta 47%, asimilācijas stratēģiju – 44% krievu (kā jau norādīts iepriekš, latviešu vidū asimilācijas stratēģiju atbalsta 81%, bet saplūšanas stratēģiju – 44%).

Gan latviešu vidū, gan krievu vidū visnegatīvāk tiek vērtēta migrācijas stratēģija jeb situācija, kad cittautieši nevēlas saglabāt savu etniskās izcelsmes kultūras mantojumu, bet neizjūt piederību un interesi arī par Latviju. To atbalsta tikai 10% latviešu un 13% krievu.

Atširbas attieksmā latviešu un krievu vidū parādās attiecībā uz nodalīšanas stratēģiju jeb situāciju, kad indivīdi oti lielu nozīmi piešķir savas kultūras saglabāšanai, bet izvairās kontaktēt ar latviešiem un neizjūt piederību Latvijai. Latviešu vidū šo stratēģiju atbalsta 9%, bet krievu vidū – 27%. Viena piektdaļa krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju (20%) uzskata, ka lielā mērā viņi pilnībā identifikācijas ar šo stratēģiju.

Nodalīšanas stratēģijas atbalstītāji ir tie, kas uztur viedokli, ka krievu kultūra ir pārka par latviešu, un nevēlas runāt vai mēģināt latviešu valodu. Tie ir cilvēki, kas nepiekrīt viedoklim, ka „*krieviem ir jāapzinās, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda, un tādēļ, lai dzīvotu Latvijā, latviešu valoda ir jāzina*” (11%), un uzskata, ka „*krievu kultūra ir pārākā par latviešu kultūru, un tādēļ krieviem Latvijā nav jāmācās latviešu valoda*” (21%). Zīmīgi, ka mazāk to, kas identifikācijas ar nodalīšanas stratēģiju, ir vecumā no 31-45 gadiem. Acīmredzot šajā vecuma grupā cilvēki ir labāk iekļuvušies Latvijas sabiedrībā, izveidojuši savas ģimenes, un pilsoniski jūtas piederīgi Latvijai. Kā negatīva tendence jāatzīmē, ka jaunieši nodalīšanas stratēģiju izvēlas vairāk nekā vidūji visā vecuma grupās (26%).

Kopumā pētījums parāda, ka gan latvieši, gan krieviski runājošie Latvijas iedzīvotāji atrodas vairāku stereotipu varā, kas tiek uzturēti sabiedrībā un reproducēti ar mediju starpniecību. Krievu vidū izplatīti ir stereotipi par latviešu nacionālismu, kas atgrūž un aizvaino krievus, savukārt, latviešu vidū ir stereotipi par krievu šovinismu un nevēlēšanos mēģināt latviešu valodu. Lai gan aptaujas rezultāti rāda, ka latviešu nacionālisma un krievu šovinisma tendences tiek atbalstītas tikai nelielās grupās vidū, fokusa grupas apliecina, ka šie stereotipi ir oti stipri un ietekmē gan akulturācijas stratēģiju izvēli, gan akulturācijas ekspektācijas.

Integrācijas politiskais aspekts

Integrācijas politiskais aspekts ir ganoti svarīgi, gan ar komplikācijām. Svarīgi ir tas, ka politiskie procesi ir sabiedrības nākotnes modeļu konstruēšana un kontrole pār to īstenošanu. Komplikācija ir tas, ka politikas veidošanā ir jāņem vērā uz integrāciju ir atšķirīgi, bez tam atšķirīgā ir ar terminu interpretācija, uz kuriem balstās etnopolitika, kas ir sabiedrības integrācijas pamats. Ikdien lietotajiem etnopolitikas terminiem nepieciešams teorētisks skaidrojums, taču Latvijā nav notikušas pietiekoši plašas un izskaidrojošas diskusijas par terminu „nacionālā identitāte”, apskatās 90-to gadu sākumā iesāktās diskusijas par to, kā veidnācija Latvijā tiek veidota, kāds ir Latvijas nacionālisma modelis - etniskais vai pilsoniskais.

Dažādu sociālo aktu ietekme uz sabiedrības integrācijas procesiem ir atšķirīga. Daudzi pilsoniskās sabiedrības eksperti uzsver, ka integrācijas politikas mazefektivitāte valsts mērķu vairojamās politiskās partijas un politiķi, kas cīņā par politisko varu plaši izmanto etnisko un lingvistisko piederību kā efektīvu politisko kapitālu, tieši polarizējot sabiedrību.

To apstiprina arī vēlēšanu rezultātu analīze. Salīdzinot politisko partiju elektorāta dinamiku pēdējās Saeimas vēlēšanās, redzams, ka no parlamentāro partiju vidus „pazīd” heterogēna elektorāta partijas, par kurām balso gan latvieši, gan krievvalodīgie, taču ar katru vēlēšanu izteikti kākstendence katras partijas vēlēšanu lokam kātāvien homogēnām, piesaistot vai nu tikai latviešus, vai tikai minoritātm piederīgos. Visticamākais homogēnā elektorāta piemērs ir TB/LNNK. Saskaņā ar 5. Saeimas vēlēšanu un vispārīgumu, tie atbalstītāji vidēji ir gandrīz tikai latvieši. No krieviem par TB/LNNK nav balsojuši vairāk nekā 2-3%. Raksturīgi, ka etniski homogēni ir arī citu ietekmīgu jaunu parlamentāro partiju elektorāts: piemēram, no Tautas partijas vēlētajiem 8. Saeimas vēlēšanās 94% bija latvieši, līdzīgi Zaļo un Zemnieku savienības atbalstītāji vidēji latvieši bija 95%. No Jaunlaika un Pirmās partijas vēlētajiem 91% bija latvieši. Skatoties no atbalstītāju etniskās piederības, minētās partijas pamatoti saucas par latviešu partijām. Savukārt, lielākās minoritāšu interešu pārstāvošā partiju apvienības PCTVL vēlētajā vidēji 72% ir minoritātm piederīgie.

Neskatoties uz elektorāta etnisko polarizāciju, ekspertu vērtējumā etniskā konflikta attīstība Latvijā nav sagaidāma, jo problēmas, kas konflikta dzinējas attīstības gadījumā rastos, nav ieinteresētā sabiedrība, ne politiķi. Tātad pašlaik daudzi sociālie akti, tai skaitā politiķi, ir ieinteresēti zināmlēmā spriedzes uzturēšanā sabiedrībā, lai notiegtu noteiktu labumu.

Analizējot latviešu politiskās nostājas etnopolitikas jomā, pamanāma tā ambivalentā daba. Kā liecina politiskās elites aptaujas rezultāti, visvairāk latviešu un krievvalodīgo elites uzskati atšķiras attiecībā uz minoritāšu tiesību jautājumu risināšanu: 60% cittautiešu, bet tikai 5% latviešu atzīst šīs problēmas svarīgumu. Redzams, ka no vienas puses, latviešu politiskajam minoritāšu tiesību

jautājumi nav nozīmīgi citu sociālo jautājumu vidū, bet, no otras puses, tieši etnopolitika tiek izmantota, lai manipulētu ar valdību un sekmētu to izveles polarizāciju.

Tiesa, partijas dokumentos sniegtas sabiedrības integrācijas politikas izklāsti ievrojami atšķiras gan latviešu partijā vidū, gan arī salīdzinot tos ar minoritāšu partijām. Nacionāli konservatīvajai partijai TB/LNNK raksturīgi, ka jautājumi, kas skar sabiedrības integrāciju – valsts valodas apguve, mazkumtautību izglītības reforma, naturalizācijas prasību paaugstināšana – tas viss izvirzīts kā pienākums, kas veicams minoritātes, taču programma neparedz pienākumus no latviešu puses, lai padarītu integrāciju iespējamu – tīri iecietība un atvērta pret tiem, kas vēlas integrēties. Kā raksta J.V.Berijs, akulturācijas stratēģijas par to drīz var saukt tikai tajos gadījumos, kad indivīdiem ir izveles brīvība un atbilstošas iespējas. Piemēram, integrācijas stratēģijas izvele ir iespējama tikai tad, ja otra kultūra ir atvērta un tai ir iekļaujoša orientācija attiecībā uz kultūru daudzveidību. Integrācijas programma, kas ietver tikai norādes uz minoritāšu pienākumiem, nenorādot uz toleranci pret dažādiem tautību un kultūras vārtību atzīšanu, pielīdzina asimilācijas politikai. Līdz galam nostāja ir ar Zaļo un Zemnieku partijai, kuras vienīgais programmas punkts, kas attiecas uz etnopolitikas jautājumiem, skan: „Veidosim Latviju kā nacionālu, daudzu un spēcīgu valsti, ar latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un latviešu kultūru kā dominājošo. Mēs iestājamies par to, ka tikai latviešu tautai ir tiesības noteikt Latvijas valsts noteikumi”⁴⁴.

Citas latviešu partijas savos programmu dokumentos ietver mazkumtautību un to kultūras pastveidīšanas atzīšanu. Latvijas Pirmā partija uzsver, ka pastveidīšana par multikultūru Latvijas sabiedrībā ar latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. LPP atbalsta integrāciju un naturalizāciju, šajos procesos latviešu valoda tiek uzverta kā būtisks instruments, tādēļ programmā uzsvērtā mazkumtautību kultūru saglabāšanas nepieciešamība: „Mazkumtautības ir Latvijas tautas daļa, un to kultūras ir piederīgas Latvijas kultūrai. Tādēļ mēs esam par to, lai apstiprinātu radīšanu, lai *nacionālās minoritātes*⁴⁵ saglabātu un attīstītu to kultūru, sargātu to identitāti, reliģiju, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu”⁴⁶.

Līdzīgi ar Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku partija savā programmā min, ka latviešu valodai jānodrošina viengrāds valsts valodas statuss, tajā uzsvērtā visu iedzīvotāju lojalitāte pret valsti: „Katram Latvijas pilsonim ir jāsaprot, ka viņš vispirms ir Latvijas valsts pilsonis un tikai pēc tam pieder savai etniskajai grupai”. Vienlaicīgi izvirzīts arī princips, kas paredz cieņu pret katru mazkumtautību valodu un kultūru: „Savu etniskumu vēlas saglabāt ne vien latvieši, bet arī cittautieši. Tādēļ atbalsta arī citu tautību cilvēku centieni saglabāt savu etnisko identitāti”. Latvijas cešā Latviju definē kā „nacionālu valsti ar multikultūru

⁴⁴ Centrālvaldības komisija. Zaļo un Zemnieku savienības priekšvaldības programma: http://web.cvk.lv/pub/?doc_id=28225

⁴⁵ Redakcijas izcēlums.

⁴⁶ Latvijas Pirmās partijas programma: http://www.lpp.lv/new/data/file/LPP_programma_2006.doc

sabiedrību". Par mazkumtautību kultūru atzīšanu savas programmas rakstā ar Jaunais laiks un Tautas partija.

Savukārt minoritību partijas uzsver minoritību tiesības uz savu identitāti saglabāšanu. Tautas Saskaņas partijas uzskati etniskajos jautājumos balstās uz to, lai netiktu ierobežotas latviešu tiesības savā zemē sazināties tikai savā valodā, bet tiktu atvieglota krievvalodīgo situācija, piemēram, pašvaldību iestādēs sniegt palīdzību krieviski vai aujot skolēniem pašiem izvēlēties, kā sasniegt valsts noteikto latviešu valodas zināšanu līmeni. TSP uzstāj, lai krievu valodai Latvijā būtu mazkumtautību valodas statuss. PCTVL norāda, ka Latvija ir „demokrātiska un multikulturāla”.

Kaut arī partijas dokumentu valoda ir daudz „sterilāka” par politisku runāšanu gan parlamentā, gan medijos, tomēr arī šajos dokumentos redzams plašs nostādņu spektru, kur galvenie polus iemēģina nacionāli konservatīvie, no vienas puses, un minoritību partijas, no otras. Ja pirmie savos dokumentos nerunā par mazkumtautību atzīšanu, tad otrie, savukārt, izvairās lietot tādus terminus kā nacionālais valsts. Partiju dokumentu analīze liecina, ka sekmīgas integrācijas politikas veidošanai vairāk atvērtas ir centriskās partijas.

Raksturogi, ka dažādu partiju programmas attiecībā uz sabiedrības integrāciju lieto gan atšķirīgus terminus, gan atšķirīgu to interpretāciju un ar problēmu kontekstu iezīmē atšķirīgi. Pašā robežšķirtne veidojas starp minoritību un latviešu partijām, taču vienlaicīgi redzams, ka arī latviešu partiju vidū terminu lietošanas ziņā un problēmu nostādņās ir liela dažādība. Ja TB/LNNK raksturogs prasību diskursā attiecībā pret tiem, kas pilsonību iegūst naturalizācijas kārtībā, un galveno terminu vidū ir tieši „latviska Latvija”, „repatriācija”, tad partija „Latvijas ceš”, piemēram, lieto terminus „nacionālais valsts”, „multikulturāla sabiedrība”, bez kuriem faktiski nav iedomājama sabiedrības integrācijas politikas veidošana, jo tie norāda gan uz valsts modeli, gan minoritību vietu tajā. Savukārt minoritību partiju programmās dominē „aizsargāšanas diskurs”, norādes uz krievu kā minoritību komunikācijas valodas pašo statusu, savas identitātes saglabāšanu.

Šeit jāiezīmē vēl viena problēma, kas kavē integrācijas politikas vienotu izpratni dažādu politisko spēku vidū. Tā ir atšķirīgo valodu un kultūru ietekmē veidojusies terminu izpratne un interpretācija. Jāatzīst, ka interpretācijas atšķirības skar nozīmīgkos ar sabiedrības integrāciju saistītos terminus „nacionālais minoritātes” un „nacionālā identitāte”. Tai pašā laikā jāuzsver, ka terminu interpretācija atšķiras ne tikai latviešu un krievu tekstos, bet arī vienas valodas ietvaros tādus terminus kā „nācija”, „nacionālisms” interpretācija ir oti atšķirīga.

Atšķirīga izpratne par terminu „nacionālās minoritātes”

Viens no terminiem, par kuriem periodiski, it paši Vispirmais mazkumtautību tiesību aizsardzības konvencijas sakarā, izraisīs diskusijas, ir „nacionālais minoritātes”.

Konvencijas nosaukums angliki ir „Framework Convention for the Protection of National Minorities”. Latviskais tulkojums skan „Vispārējā mazkumtautību tiesību aizsardzības konvencija”, kas nav uzskatāms par precīzu, jo “national minorities” tiek tulkots kā mazkumtautības, kas ir plašāks jēdziens un nenosaukums ir nacionālās un etniskās minoritātes, kas šajā gadījumā ir īpaši svarīgi. Pēc angļu nosaukuma konvencija attiecināma tikai uz nacionālajām minoritātēm. Par to, kas kur valstī uzskatāms par nacionālajām minoritātēm, bijušas diskusijas ar citām Eiropas valstīm, un parasti diskusiju rezultāts ir noteikts, ka termins „nacionālās minoritātes” attiecināms uz vēsturiski senajām etniskajām grupām, kas dzīvo noteiktā valsts teritorijā, un tām parasti nepieskaita 20. gadsimta otrās pusē imigrantu plūsmas. Pēc V. Kimlicka, piemēram, nacionālajām minoritātēm pieskaitāmas ir etniskās grupas, pašlaik bez valsts, kur tās būtu vairākumā, bet tādā ir bijusi pagātnē, vai arī ir bijusi tieksme pārcēst, kā arī etniskās grupas, kuras kādā teritorijā dzīvojušas pirms tās ir ieradušies tās etniskās grupas piederīgie, kas vēlāk izveidojuši valsti šai teritorijā un vārda beigās iekļauši jaunizveidotajā valstī, kuras veidotājus vietējie uzskata par svešiniekiem.⁴⁷ Latvijas situāciju sarežģī tas, ka krievu valodā plaši tiek lietots termins “*национальные меньшинства*”, kas tulkojumā latviski vistuvāk atbilst terminam „mazkumtautības”. Šie termini ietver sevī kā etniskās, tā nacionālās minoritātes. Savukārt termins „*этнические меньшинства*” krievu valodā ietilpst tikai pēdējās desmitgadēs un tiek lietots tikai akadēmiskajā literatūrā, bet publiskajā telpā parasti tiek lietots termins “*национальные меньшинства*”.⁴⁸

Varam teikt, ka valoda šajā gadījumā atpazīst no sociāli politisko procesu attīstības, kur pieskaitāms gan PSRS sabrukums un okupēto valstu neatkarības atjaunošana, gan arī jaunu demokrātijas normu ieviešana, kas nosaka vispārējās kārtības pamatnīcības attiecībā ar nacionālajām minoritātēm. Mazkumtautību konvencija neparedz normas, kas regulē pamatnīcības (titulnīcība, majoritāte) attiecības ar citām minoritātēm, kas valstī iebraukušas nesen pagātnē. Parasti katrā valstī individuāli būv savu politiku attiecībā pret imigrantu grupām, un šeit vērojamas īpašas atšķirības pieejas, piemēram, Kāndā izveidot multikulturālu politiku, Vācijas darba meklētāju plūsmu definēšana par „viesstrādniekiem”.

Latvijas gadījumā svarīgi ir veidot un īstenot savu integrācijas politiku, jo Latvijas situācija ir atšķirīga no citām Eiropas valstīm ar savu lielo minoritāšu grupu, kas nav pieskaitāmas nacionālajām minoritātēm. Kā veidot majoritātes un minoritāšu attiecības Latvijā, var izlēmt vienīgi pati Latvija, tās politiskā un sabiedrība. Tāpēc pamatota ir gan likumīgi, gan institucionāli atbalstīta sabiedrības integrācijas politika.

Sekmīgas integrācijas politikas veidošanas pamatnosacījums ir terminu izvēle, kas integrācijas politikas dalībnieku vidū tiek uztverti un interpretēti vismaz

⁴⁷ Will Kymlicka, Magda Opalski (Eds.) (2001) *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford University Press, p.25.

⁴⁸ Piemēram, Latvijas minoritāšu izstādes Eiroparlamentā nosaukums „Latvian Minorities in History and Today” krieviski tiek tulkotas „*История и современность национальных меньшинств Латвии*”, 12.06.06.

l dz gi, pie emot, ka piln ga interpret cijas sakrišana nav iesp jama. Pašreiz j situ cij krievvalod gaj pres plaši lietotais termins “ ” tiek interpret ts k „nacion l s minorit tes”, tai paš laik krievu valod netiek lietots termins, kas apz m tu visu etnisko minorit šu kopu. Savuk rt latviešu pres un ar dokumentos netiek preciz ta atš ir ba starp j dzieniem maz kumtaut bas, minorit tes un nacion l s minorit tes. Ar p t juma „Integr cijas prakse un perspekt vas” ietvaros cit to mediju tekstos, ekspertu teiktaj paman ma nekoncekventa min to j dzienu lietošana⁴⁹.

Neprec za terminu lietošanas prakse izskaidro ne tikai to, k p c politi u diskusijas ir neaugl gas, bet ar auj paredz t, ka tieši politisk s diskusij s probl mas tiek padzi in tas un spriedze publiskaj telp v l vair k sakait ta. Terminu neprec z lietošana pie auj ar liel kas manipul cijas iesp jas ar sabiedr bu no politi u puses.

To, ka politi i un politisk s diskusijas rada nodal šan s v lmi k minorit t m pieder go, t latviešu vid un sekm divkopienu sabiedr bas veidošanos, min gan eksperti, sabiedrisko organiz ciju p rst vji, gan ar vienk ršie cilv ki no daž d m etniskaj m grup m.

Nacionālisms: etniskais un pilsoniskais

Citi svar gi termini, kas veido integr cijas politikas pamatus, ir „n cija” un „nacion lisms”. N cija k pilso u kopums ir galvenais valsts resurss. Savuk rt termina „nacion lisms” divi interpret cijas virzieni - „etniskais nacion lisms” un „pilsoniskais nacion lisms” atkl j politisko ietvaru, k n cija tiek veidota. Rodžers Brubekers (Rogers Brubaker) sal dzina nacion lisma j tu veidošanos V cij un Francij un par da, ka t s var rasties gan pirms, gan p c nacion las valsts izveidošan s. V cij t s past v ja pirms nacion las valsts un kalpoja k stimul s valsts izveidošanai, savuk rt Francij nacion l s j tas rad s p c valsts izveidošan s, t s izauga no valsts instit cij m, politisk s kopienas, pilsonisk s pieder bas⁵⁰. Francij sabiedr ba ir vienota politiski, un dal bu nosaka pilson ba, šaj gad jum var run t par pilsonisko nacion lismu. V cijas gad jum sabiedr ba ir vienota p c etnicit tes, kas ir etnisk nacion lisma piem rs⁵¹. Attiecinot šos terminus uz Latvijas gad jumu, redzams, ka etniskais nacion lisms labi raksturo latviešu centienus atjaunot valstisko neatkar bu asto desmito gadu beig s. Ta u, ja raug mies uz maz kumtaut b m, kas Latvijas pilson bu ieguvušas tikai p c valstisk s neatkar bas atjaunošanas, uz t m b tu attiecin ms pilsoniskais nacion lisms. Tas, ka Latvij paral li past v šie abi sabiedr bu vienojošie principi,

⁴⁹ Partiju dokumentos, ekspertu, k ar masu mediju cit tajos tekstos min tie termini nav laboti, tie sniegti tieši t , k min ts ori in laj tekst .

⁵⁰ Rogers Brubaker (1992) *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge, Havard University Press, p. 23.

⁵¹ Turpat, p. 4.

politiskais un etniskais, izvirza jautājumu par to, kā veidot sabiedrības integrācijas politiku.

Nacionālisms un pilsonība

Viens no sabiedrības integrācijas mezgla punktiem ir pilsonības jautājums, jo lielais nepilsoņu skaits (ap 418,4 tūkstoši) joprojām dienas kārtībā uztur jautājumus par pilsonības piešķiršanas kārtību, par nepilsoņu politisko tiesību paplašināšanu, dodot, piemēram, iespējas tiem piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Atzīstot pilsonības iegūšanas kārtību naturalizācijas ceļā, politiķiem ir jāatbild uz jautājumu, kāda veida pilsoniskais kopums tiek veidots, vai tas balstās uz etnisko vai pilsonisko nacionālismu.

Intervijās ar politiķiem atklātais plašais viedokļu spektrs par šiem jautājumiem ļauj izveidot nosacītā skalu, kas sniedz pārskatu par to, kā politiķi interpretē pilsoņu kopumu, tā paplašināšanas kārtību, kā arī nepilsoņu politiskās tiesības.

Labā ziņā spēj radīkļi nacionālajām partijām raksturīgā etniskā nacionālisma orientācija, kas izpaužas vēl mēģinot ierobežot pilsonības piešķiršanu cittautiešiem, argumentējot to ar latviešu etniskā patsvara samazināšanos pilsoņu vidū. Tas liecina, ka nacionālistisko partiju politiķiem nepieņemams ir pilsoniskais nacionālisms, kas paredz nacionālo jautājumu izveidošanos caur piederību politiskajai kopienai, pilsonības iegūšanu.

Savukārt minoritīšu partijām par pilsonības iegūšanu ir pilnīgi pretījs viedoklis, viņi uzsver nepieciešamību atvieglot naturalizācijas nosacījumus, par pilsoņiem atzīstot ikvienu, kas piedzimis Latvijā. Nekotnāpēc viņu domājumā būtu nepieciešams paplašināt nepilsoņu tiesības, galveno uzsvaru liekot uz nepilsoņu līdztību vēlēšanās.

Virkne partiju, kas etnopolitikas jautājumos klasificētas kā centriski orientētas⁵², uzsver, ka naturalizācijas procesam ir jāturpinās un ka tam vajadzētu norisināties līdzīnā tempā vai pat straujāk, lai sekmētu līdztību politiskajos procesos. Gan minoritīšu, gan centriski orientēto partiju politiskā nostāšanās varētu pielīdzināt pilsoniskā nacionālisma orientācijai.

Politiskā atšķirīgā orientācijas pilsoņu kopuma veidošanas politikā norāda uz principiāli mērķtiecīgu veidot integrācijas politiku, gan ar to ņemot vērā, ja politikas programma tomēr ir izveidota.

Intervijas ar sabiedrisko organizāciju pārstājiem parādīja, ka varam vilkt paralēlus starp politiskajiem un NVO aktīvistu orientācijām pilsonības jautājumos. Jāuzsver, ka etnopolitikas jautājumos aktīvu NVO vidū varam ieraudzīt vēl izteiktāku uzskatu polarizāciju, ko, no vienas puses, pārstāv latviešu nacionāli

⁵² Minētā klasifikācija ir visai nosacīta un robežas nav strikti novelkamas, jo, piemēram, Latvijas politisko partiju vidū, kas šeit klasificētas kā mērenas, vērojama arī tāda pārdomāta nacionāli radikāli noskaņota politiskā uzemšana savs rindās, kuru uzskati patiesbānesaskan ar nostādņām partijas programmā.

radikāls kustības, piemēram, Latvijas Nacionālā fronte, Klubs 415, bet no otras puses, minoritīšu radikāls kustības, piemēram, Krievu skolu aizstāvētāji. „Štāls” norāda, ka naturalizācijas process ir pazemojošs un Latvijā visu mazu dzimtojošajiem nepieņemams, rada apstākļus, kas liek apšaubīt valsts piederību tos pilsoņu kopuma veidošanas pamatprincipu - naturalizāciju. Tiesa, sabiedrisko organizāciju vidū biežāk nekā starp politikājiem partijām sastopamas organizācijas, kas izsaka rēķinus un vārdus par pilsoniskas piederības stiprināšanu.

Skatoties nākotnes perspektīvā, sabiedrībā šāda tendence var turpināties, ja tiesībtarībai gadījumos, kad radikāls sabiedriskās organizācijas kooperācija ar politikājiem vai ar transformācija politikājiem partijās. Minoritīšu vidū par šādu procesu liecina PCTVL un Krievu skolu aizstāvētāji sadarbspējas, kas vienlaicīgi ar radikalizāciju PCTVL nostādnēs, bet latviešu nacionālradikālu vidū līdzīgi vārdi jama sabiedriskās organizācijas ”Visu Latvijai” pārtapšana par politisku partiju.

Valsts valoda un sabiedrības integrācija

Par etniskā un pilsoniskā nacionālisma pretnostatījumu varam runāt ar attiecību uz valsts valodu. Latviešu valodu kā nozīmīgu integrācijas līdzekli uzsver visu latviešu politisko partiju pārstāvji, tādējādi par sabiedrības vienojošu līdzekli izvēloties latviešu nozīmīgu kultūras vārtību. Savukārt minoritīšu partijām un sabiedriskajām organizācijām piederīgā, atzīstot latviešu valodas zināšanu nepieciešamību un latviešu valodas nozīmību valstī, tai pašā laikā norāda uz to, ka minoritīšu ir svarīgi saglabāt savas dzimtas valodas zināšanas, bet, lai sabiedrībā veidotos saskaņa, svarīgi ir pašiem cilvēkiem, kultūrai, zināšanām, saskarsmei. Radikālo organizāciju pārstāvji, kā latvieši, tā minoritīšu piederīgā, izvirza attiecīgi radikālas idejas. No latviešu puses tā ir vārdus valodu vidi pilnībā latviskot, savukārt no minoritīšu puses izskan aicinājumi krievu valodai piešķirt otras valsts valodas statusu Latvijā.

Jāuzsver, ka Latvijā ir daudz sabiedrisko organizāciju, to vidū kultūras, izglītītojošas, analītiskas, pilsonisko sabiedrību veidojošas, kuras tieši vai netieši sekmē sabiedrības integrāciju. Mazkumtautību NVO pārstāvji atzīst, ka latviešu valodai ir jākalpo kā valsts valodai un kā saziņas valodai starp etniskajām grupām, tai pašā laikā viņi uzsver, ka latviešu valoda kā vārtība tiek atšķirīgi uztverta dažādās etniskajās grupās. Atzīstot latviešu valodu kā valsts valodu, ir svarīgi saglabāt toleranci pret citām valodām un kultūram Latvijā, lai neradītu negatīvu pretreakciju no citām kultūram piederīgājiem. NVO pārstāvji atzīst latviešu valodas lomu kā līdzekli sapratnes un saskarsmes veicināšanai, tai pašā laikā uzsverot, ka latviešu valoda un kultūra nevar kalpot par pamatu integrācijai. *„Latviešu valodas loma integrācijas procesā spēlē tikai pozitīvu lomu, jo, tā kā Latvijas pamatiedzīvotāji ir latvieši, tāpat tas ir pozitīvi, ja visas tautības sāk saprast latviešu valodu, tāpat tiek noņemtas barjeras, noņemta neuzticība un viss pārējais. Tas ir tikai pozitīvi. Taču to nevajag pārspīlēt. Uz latviešu valodas un kultūras*

bāzes integrāciju nav iespējams izveidot.” NVO vadītji uzsver latviešu valodas lomu pilsoniskās sabiedrības veidošanā. „Latviešu valoda ir absolūti svarīga tai integrācijai, kura saucas „līdzdalība politikas veidošanā”, bez latviešu valodas tas nav iespējams. Neviena mazākuma grupa bez latviešu valodas nevar piedalīties plānošanas vai ietekmēšanas procesā, līdz ar to tā būs marginalizēta. Manuprāt, nacionālās vai valstiskas identitātes veidošanas procesā latviešu valoda ir izcili svarīga.”

Pēc mazākumtautību partiju pārstāvju domām, latviešu valoda ir tikai viens no integrāciju veicinošiem faktoriem. Latviešu valoda ir jāapgūst un jālieto, taču Latvijas sabiedrībā ir multikulturāla – tāpēc ir jāparedz arī citu etnisko grupu tiesības izmantot savu valodu un to lietošana stiprinās Latvijas valsti un neapdraudīs latviešu valodu. Savukārt latviešu politiķi uzsver valsts valodas kā pamatelementa lomu integrācijā: „latviešu valoda ir viens no pamatelementiem un bez tās etniskā integrācija nav iespējama”.

Latviešu un minoritāšu uzskatos par valsts valodu kā līdzekli, kas sekmē saskarsmi un sapratni starp etniskajām grupām, gan vieni, gan otri uzsver, ka latviešu valodas zināšanas ir līdzeklis, kas palīdz minoritātes līdzdarboties sabiedrības dzīvē, justies valstiski piederīgiem. Tomēr latvieši uzsver valsts valodas substancionālo nozīmi, kas kā latvisks kultūras elements kalpo par integrācijas pamatu, savukārt minoritātes atzīst latviešu valodas zināšanas tikai kā līdzekli, vienlaicīgi uzsverot savas kultūras un valodas identitātes nozīmi.

Mazākumtautību izglītības reforma un sabiedrības integrācija

Viedokļi par izglītības reformas norisi ir krasi atšķirīgi. Centriski orientēto partiju pārstāvji uzskata, ka šī reforma ir bijusi ļoti pozitīva un tās gaita ir normāla, savukārt mazākumtautību partiju pārstāvji min, ka izglītības reforma ir nesusi vairāk sliktuma nekā labuma, jo patērētājiem integrācijai tieši pretī ir efekts. Blakus šiem diviem pastāv vēl trešais viedoklis – nacionāli radikālie un nacionāli konservatīvie norāda, ka reformas gaita ir pareiza, taču nepieciešamas vēl radikālas pārmaiņas.

Kā galvenais mazākumtautību skolu reformas ieguvums latviešu politiķu skatījumā ir cittautiešu jauniešu konkurētspējas palielināšanās darba tirgū, kas sekmē arī sociālo integrāciju. Tai pašlaik minoritāšu politiķi uzsver, ka ne visi skolnieki ir spējīgi apgūt mācību vielu latviski, viņu izglītības līmenis krātas un iekaušas darba tirgū kā būtiska problēma.

Gan mazākumtautību politiķi, gan NVO pārstāvji norāda, ka no šāda veida problēmām var jāizvairās, ja skolu reforma būtu notikusi pakāpeniski un sagatavošanās tai būtu bijusi rūpīga. Vairāki respondenti uzskata, ka reforma bija pārāk strauja un neparedzama, netika sagatavota atbilstoša metodoloģija, nepietiekami sagatavoti skolotāji bilingvālajai apmācībai. Arī būtu jāveic pietiekami informatīvi par plānoto reformas gaitu. Iespējams, tas būtu veicinājis pozitīvu attieksmi pret izglītības reformas ieviešanas gaitu.

Mazkumtautbism pieder giezsvēr, ka reformas ieviešanas sasteigtba un veids, kttiek stenota, jauniešos ir radjusi neuzticšanos politiskajai varai. Redzams, ka latviešu un mazkumtautbu skatjums uz izgltbas reformu ir krasi atširgs. Atširgi tiek vrtta gan tsmri, gan stenošanas veids un rezultti. Sabiedrbas integrācijas kontekstšs reformas efektivititib siespjam novrttikai ilgstošk laika perspektv, taupašreizj situacij minorit tes politi i un NVO prst vji reformu interpret „kuzspiestu”, bet nolatviešu politi uun NVO prst vju puses valdošais diskurss ir „reforma kpal dzba”.

Krievu un latviešu preses izdevumu analīze

Mediju diskursiem ir b tiska loma politisko notikumu atspogu ošan un sabiedrbas viedok a veidošan . Diskursi veido soci lo dalbnieku zin šanas, situācijas, soci l s lomas, k ar identit tes un savstarp j s attiec bas starp daž diem soci lajiem l me iem (politisko, soci lo, ikdienas telpu). J uzsvēr, ka pastv atširba starp mediju, politi u piedv tajiem diskursiem un ikdienas diskursiem par identit ti, zin šan m par soci laj m attiec b m.⁵³

B tiski ir nor dt uz sarež taj m attiec b m starp pilsonisko, politisko un etnisko identit ti analiz to mediju diskurs . Lingvistiski konstru jot daljumu starp latviešiem un krieviem, parasti tiek izmantotas daž das etnisk s identit tes paz mes (valoda, mentalit te, kult ras person bas, kult ras mantojums) un politisk s identit tes paz mes – kop j i prdzvota grupas politisk v sture, politiskas person bas (ar vsturiskas), kop jas pagtnes, tagadnes un n kotnes politisk s probl mas, dal bnieki un grupai kop jie politiskie m r i.

Preses izdevumu anal z uzman ba piev rsta mediju diskursiem un to iesp jamai ietekmei uz identit šu veidošanu, atspogu o jot etnopolitiski noz m gus notikumus laika posm no 1990. gada l dz 2005.gadam, piem ram: Neatkar bas Deklarācijas pie emšana 1990. gada maij , Latvijas neatkar bas atg šana 1991. gada august , Valsts Valodas likuma pie emšana 1999. gad , referendum par iest šanos ES 2003. gad , Vispr j s mazkumtaut bu ties bu aizsardz bas konvencijas ratifik cija 2005. gad un citi.

Kopum latviski un krieviski izn košajos laikrakstos nov rojami krasi atširgi diskursi un tiek veidotas atširgas kolekt v s identit tes krieviski un latviski lasošaj iedz vot ju da . Noš irt s mediju telpas veicina abu etnolingvistisko grupu norobežošanas un apgr tina savstarp jas diskusijas, viedok u apmai uun vienotu identit šu veidošanas. Šis sadal jums ir cieši saist ts ar politisko identit šu polariz šanos, jo ar partijas prst v vienas vai otras grupas intereses un partiju etnisk s identit tes domin pr ideolo isk m atširb m ekonomikas, soci lajos un citos jaut jumos. Gan latviski, gan krieviski rakstošaj pres atširgi dom jošie tiek diskurs vi marginaliz ti, att lojot tos k atseviš us

⁵³ Wodak, R. (2001) *The discourse-historical approach*. In: Wodak, R., Meyer, M. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications.

indivīdus, kas nepārstāv lielās sabiedrības daļas viedokli, un diskreditēt viņus kā savtīgus, noziedzīgus vai radikāļus.

Latviešu laikrakstos aplūkotajā periodā redzama skaidra orientācija uz latviešu tautības atjaunošanu 90. gadu sākumā latviešu avāzijas dominānā latviešu etniskās identitātes aktualizācijā un stiprināšanā, pretstatot to padomju cilvēka identitātei un propagandtajam internacionālismam. Vienlaicīgi tiek veidota latviešu pilsoniskā identitāte – norobežošanās no PSRS un piederības izjūta neatkarīgajai Latvijas valstij. Šim laikam raksturīga latviešu etniskās, pilsoniskās un politiskās identitātes saplūšana, jo latviski rakstotā avāzija latvieši tiek atspoguļoti kā vienkota grupa, kas spēcīgi identificējas ar visu latvisko un valstī neatkarīgajai Latvijas valsti. Tādējādi latviešu laikrakstos tiek veidota arī spēcīga politiskā identitāte, kuras pamatā ir atbalsts Latvijas Tautas fronteī un organizācijām, kas atbalsta tās centienus spēc neatkarības atgūšanai.

Spēc neatkarības atgūšanas pakāpeniski mazinās etniskās identitātes diskursu vai aktivizāciju latviešu presē, tādēļ tiek aktualizēta tikai atsevišķu etnopolitiski nozīmīgu jautājumu risināšanas laikā. Novrojama arī politiskās identitātes nošķiršana no etniskās identitātes un politiskās identitātes diferencēšana latviešu vidū. Tomēr saglabājas spēcīga orientācija uz latviešu tautības atjaunošanu un tiek veidota vienkota politiskā identitāte etnolingvistiski sensitīvu jautājumu. Latviešu avāzija tiek reproducēta pilsoniskā identitāte, kas izslēdz cittautiešus kā Latvijas valstij nepiederīgus. Latviešu presē arī maz tiek atspoguļoti krieviski runājošiem Latvijas iedzīvotājiem nozīmīgi jautājumi, piemēram, maz kumtautību izglītības reforma.

Krieviski rakstotā presē 90. gadu sākumā pretstatā latviešu avāzijas etniskajai identitātei netiek vēlēta liela vērtība, savukārt dominē politiskās un pilsoniskās identitātes veidošana. Krievu laikrakstos diskursu vienkoti veicināta politiskās un pilsoniskās identitātes saplūšana, aktivizējot saikni starp piederības izjūtu PSRS un atbalstu LKP un Interfrontei. Vēlākos gados arvien vairāk tiek attēlota arī krievvalodīgā etniskā identitāte, pamatojoties uz krievu vēsturiskajām saknēm Latvijas teritorijā, krievu kultūras bagātību un mentalitātes iezīmēm. Etniskā identitāte tiek veidota arī mērķi stiprināt cittautiešu politisko identitāti. Krievu laikrakstos novrojama pilsoniskās identitātes diskursu vai vējināšana, kas sekmē krievvalodīgo norobežošanās no latviešu pavalstī valsts institūcijām. Krieviski rakstotā presē aplūkotajā laikā posmā aizvien pieaug atklāta konflikta, cēlas retorika, kas pašī spēcīgi izpaužas, atspoguļojot protestus pret maz kumtautību izglītības reformu.

Kolektīvo identitātes veidošanas procesā izšķiroša nozīme ir latviešu un krievu valodai kā galvenajam kritērijam etnolingvistisko grupu robežas iezīmēšanai. Valodu konkurence aktualizē un palielina abām grupām raksturīgo apdraudētības sajūtu. Tādēļ tieši saistībā ar valodu lietojumu notiek visas diskusijas un etnisko diskursu aktivizācija s medijos, piemēram, Valodas likuma pieņemšana un maz kumtautību izglītības reforma.

Uz etnolingvistisko grupu diskursu viņi ir šādu medijos norādījuši, ka latviešu valodā viņi joprojām nav vīdā ar pozitīvu konotāciju, kas apzīmētu visus Latvijas iedzīvotājus, ietverot gan latviešus, gan cittautiešus.

5. IETEIKUMI SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS POLITIKAS PĪLŅVEIDOŠANAI

Ēmot vērā, ka sabiedrības integrācijas politikas dalībnieku vidū ir ļoti atšķirīga izpratne par terminiem, kas veido integrācijas politikas pamatus, piemēram, nacionālā minoritāte, nacionālisms, nacionālā valsts, multikulturālā sabiedrība u.c., nepieciešams atbalstīt zinātnisku un praktisku konferenču organizāšanu, lai sekmētu teorētiski pamatotu un politikas veidošanas praksē pielietojamu terminu izplatību akadēmiskajā vidū, mēģinot iedziļināt institūcijas, kas plašāk sabiedrībā.

Sabiedrības integrācijas programmu, ko apstiprina Ministru Kabinets, akcentē, ka valsts noteikto programmu sabiedrības integrācijas jautājumos, kas ir saistoša visām valsts varas institūcijām un politiķiem. Ministriju specifiskos uzdevumus īstenojot, sekojot valsts integrācijas programmas pamatnostādņiem.

Centriski orientētajām partijām sadarbībā ar minoritātes un sabiedriskajām organizācijām sabiedrības integrācijas un etnopolitikas jautājumos uzņemties atbildību par sabiedrības integrācijas politikas veidošanu un īstenošanu.

Masmedijiem kritiski vērsties pret etniskā naida, diskriminācija rakstura paziņojumiem, sabiedrisko organizāciju rīcību. Lai politiskās kustības, politiķi vai citas personas publiskajās telpās skaidri izņemtu robežlīniju, aizkuras, kas etniskā vai cita veida neiecietība un diskriminācija kā demokrātiskās sabiedrības normām neatbilstoša.

Sargāt publisko telpu no neiecietības sludināšanas. Masmedijiem izvairīties no vīdādošanas neiecietības, etniskā rakstura vai cita veida naida kurinātajiem – indivīdiem, organizācijām, kustībām pārstājiem.

Sabiedriskajām organizācijām sadarbībā ar masmedijiem dalīties pozitīvā pieredzē etniskās neiecietības un saskaņas veidošanā, sekmēt multikulturālisma un neiecietības diskursa izplatību sabiedrībā.

Lai mazinātu dziļo plaisu starp krievvalodīgo un latviešu medijiem, publicēt savos izdevumos informāciju no otras valodas izdevumiem.

Mācību iestādes civiltizību kursa ietvaros diskutēt un sniegt ziņāšanas par Latvijas sabiedrību kā multikulturālu sabiedrību, iepazīstināt un stiprināt izpratni skolniekiem par Latvijas nacionālajām minoritātēm, piemēram, lietuviešiem un etniskajām minoritātēm – krieviem, baltkrieviem, ukraiņiem, poļiem u.c. Latvijā dzīvojošajām tautībām.

Sociālo un humanitāro priekšmetu ietvaros, piemēram, vēsturē, literatūrā, kultūras vēsturē izmantot piemērus, kas raksturo sabiedrības daudzveidību gan pēc etniskās, gan citām pazīmēm. Ieinteresēt skolēnus veikt pētījumus par multikulturālisma tēmām zinātnisko darbu ietvaros.

Veidot jaunajai paaudzī iecietību un izpratni par etniski atšķirīgām iedzīvotāju grupām, skaidrot etniskās neiecietības cēloņus, nostiprināt izpratni par to, cik svarīga ir demokrātisku principu ieviešana ikdienas dzīvē, ikvienam sabiedrības loceklim. Ar lomu spēju palīdzību sekmēt starpkultūru komunikācijas prasmes. Pusklašu pasākumu ietvaros atbalstīt projektus, kas vērsti uz iecietību un sapratni starp dažādām sabiedrības grupām. Sekmēt skolēnu pozitīvās pieredzes izplatību etniskās iecietības un saskaņas veidošanā.